

A kiadványt összeállította:
Szentimrei Zsolt

Etele Helytörténeli Gyűjtemény
Budapest, 2017

Legyen Ön is helytörténész!

Andy Warhol jóslata szerint, a jövőben mindenki híres lesz tizenöt percre. Az Etele Helytörténeti Gyűjtemény szerint viszont mindenkiből lehet helytörténész. Ugyanis a helytörténeti munka nem feltétlenül unalmas. Főleg, ha kutatásunk tárgyához személyesen is kötődünk, az életünk részét képezi.

Mint azt Farkas Zsolt, a kiváló helytörténész is írja: „a helytörténeti kutatások tárgyát általában a várostörténeti vagy építészeti szempontból fontos, kiemelkedő területek képezik. Azonban az emberek többségének a lakása, a hétköznapi élettere ezeken kívül esik...”, melyek látszólagos szürkésége alatt rengeteg apró érték rejlik.” S ezek az értékek mások számára láthatatlanok maradnak.

Játékra invitáljuk Önt, Kedves Olvasó! Az Újbudai Kirakós keretében szeretnénk, ha az itt élő emberek mutatnák be röviden a XI. kerület értékeit, az otthonuk környékén található érdekes, értékes vagy egyszerűen csak szép épületeket, utcarészleteket, köztéri alkotásokat, parkokat és tereket.

Nem kell megijedni – mint ahogy ez a füzet is mutatja – rövid, maximum 1-2 oldalas dolgozatokat várunk az akh@ujbuda.hu e-mail címre, amelyek az ujbudaikirakos.blog.hu és a www.facebook.com/ujbudahelytortenete oldalakon lesznek olvashatóak. S mint a kirakós játékokban, az apró darabkák előbb-utóbb összeállnak egy képpé, amely jelen esetben Újbudáé, úgy, ahogy mi látjuk, akik itt élünk, tanulunk, dolgozunk, gyerekeket nevelünk, kutyát sétáltatunk, vagy egyszerűen csak ücsörgünk egy padon a kedvenc parkunkban.

Szóval, kalandra fel! Mutassuk meg azokat az értékeinket is, amelyek megbújnak a mellékutakban, vagy a kerület kevésbé frekvenciált részein találhatóak, hogy mások is tudomást szerezzenek róluk, s alkalomadtán arra járva rácsodálkozhassanak.

Éppen ezért ebben a füzetben a sor megkezdéseként olvashatnak a mindenki által ismert, Újbuda „belvárosában” található látványosságokról, és megismerhetik az Albertfalvi Közösségi Házat, amely többek között az Etele Helytörténeti Gyűjteménynek is otthont ad. A folytatás az Önök kezében, fejében, szívében van!

Gellért-hegy

A Gellért-hegy nemcsak Újbuda, hanem a főváros egyik meghatározó látványossága és szimbóluma. Eredetileg a Duna medréből sziklás lejtővel emelkedett ki, amit a rakpart és az úttest szélességében levéstek. Magassága a lábazattól 140 méter, az Adriai-tenger szintjétől pedig 235 méter. Neve az idők folyamán többször változott, eredetileg Pesti Öreghegynek, majd Kelenhegynek hívták. A középkorban Szent Gellért-hegyének nevezték, Gellért püspökről, akit 1046-ban a Vata-lázadás pogány magyarjai a hegyről egy kétkerekű kordéba ültetve taszítottak le.

A hegy lábánál gyógyhatású források fakadnak, vizüket a Gellért-fürdő és a Rudas-fürdő hasznosítja. A források egy része már az 1200-as években ismert volt. II. Endre a pestis elleni védekezés céljából ispotályt állított a Gellért-források fölé, amit Sáros-fürdőnek neveztek. Vizét a hódító törökök is megbecsülték. A török időkben a hegytetőn fellegvár állt, a helyére épített csillagvizsgáló

1813 és 1849 között működött, körülötte virágzó szőlőskertekkel. Az 1848-1849-es szabadságharc leverése után, a Csillagda helyén az osztrákok, mintegy elrettentésül megépítették a Citadellát.

A szőlőtermesztésről a legkorábbi adat 1237-ből való. A hegy déli lejtőjén hamar meghonosodott a kertkultúra, még a törökök is ültettek gyümölcsfákat, többek között fügét. A török idők után további szőlőket telepítettek ide. A XIX. században azonban a szőlőket a filoxéra járvány elpusztította. A területet az 1800-as évek végén parcellázták és villákat építettek, ez a főváros egyik legrégebbi villanegyede. A hegy kőanyagát – különösen az édesvízi mészkövet – építkezésekhez használták.

A hegy nagyszabású fásítása az 1873-ban hozott határozat után indult meg. Külön gondot okozott a Dunára néző meredek sziklafal, amiről kőtömbök zuhantak le. A veszélyes helyeken lévő sziklákat eltávolították, a bizonytalan állapotúakat alábetonozással megerősítették. A sziklafal azóta is állandó felügyeletet és karbantartást igényel. Így a főváros a Rudas-fürdőtől a Sáros-fürdőig terjedő szakaszon a házakat kisajátította, és helyükön a Halászbástya modorában kerítéses szegélyt épített. A hegy északi oldalának általános rendezése 1902-ben kezdődött. Akkor készült a Szent Gellért szobor és a vízesés is. A Városi Kertészet az 1920-as és 30-as években alakította ki a hegy parkosított részét, a fő útrendszer pedig 1931-re készült el.

A Gellért-hegyet azóta is többször parkosították, területét rendezték, víztározót, játszótereket, tematikus kerteket építettek és újítottak fel. A hegy nemcsak a turisták, hanem a budapestiek egyik kedvenc kiránduló és pihenőhelye is egyben.

A Citadella és a Szabadság-szobor

1849. október 4-én Komárom vára a császári-királyi hadsereg kezére került, ezzel lezárult az 1848-49-es forradalom és szabadságharc. A bécsi haditanács úgy döntött, erődrendszert hoz létre, mely segítséget jelenthet egy újabb forradalom leverésében, valamint bármilyen külső támadás visszaverésében. Julius Jacob von Haynau, Magyarország teljhatalmú parancsnoka Emmanuel Zitta osztrák hadmérnököt bízta meg az erődláncolat megtervezésével. Utóbbi a Budai Vár helyrehozása mellett javasolta, hogy a Gellért-hegyre, a Kis-Sváb-hegyre, a Margit szigetre, Csepelre és további hat pesti helyszínre építsenek kisebb erődöket.

Tervéből csak a Gellért-hegyi erőd vált valóra, melyet 1850-ben kezdtek építeni. A belháborúban elpusztult Csillagda romjainak eltakarítása után, a kelta település romjait is felhasználva kezdték meg a Citadella (olasz szó, jelentése: kis város, mely erődszerűen emelkedik a város fölé) építését. Ferenc József kétszázezer forintot különített el az erődre, mely 220 méter hosszú, 60 méter széles, 4 méter vastag kőfalakkal épült meg, lőrései 60 ágyút tudtak befogadni. 1854-ben a császári-királyi katonaság bevonulhatott a kazamatáiba. Az erődrendszer többi része végül nem készült el.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezéssel megszűnt az erőd elsődleges funkciója, a katonaság azonban még a század végéig állomásozott falai között.

1894-ben a 25 éves főváros birtokába került a Citadella. Ekkor – miután a teljes erőd lebontása óriási költséggel járt volna – a falát egy részen jelképesen megbontották, jelezvén, hogy katonai szerepe megszűnik.

Háborúban egyetlen egyszer használták a komplexumot, Budapest 1944-45-ös ostroma során. Az épület légvédelmi bázisként funkcionált, kazamatáiban raktárakat és sebesültellátó helyet alakítottak ki. A mai napig lehet látni az épület ostrom során szerzett sérüléseit.

Az 1960-as években szállót és vendéglőt nyitottak a Citadella

lában, melynek fő vonzerejét a falakról nyíló elsőrangú kilátás jelentette. A rendszerváltás után több vendéglátó ipari egység, rádióadó és egy második világháborús panoptikum rendezkedett be az egykori erődben.

Az erőd keleti, a városra néző fala tövében áll a Szabadság-szobor, Kisfaludi Strobl Zsigmond 1947-ben felállított alkotása, amely Budapest egyik legismertebb jelképe világszerte. Maga a szobor 14 méteres, talapzatával együtt 40 méter magasra emelkedik, jobb oldalán egy fátylós-, baloldalán pedig egy sárkánylő mellékalak helyezkedik el.

A felemelt kezében pálmafaágat tartó nőalak eredetileg a Felszabadulási emlékmű része volt, amelyet a II. világháborúban a német katonákat Budapestről kiverő szovjet hadsereg tiszteletére állítottak. A rendszerváltást követően, a szovjet felszabadítás átértékelése után az emlékműt átalakították, a cirill betűs feliratokat eltávolították, a szobor előtt álló szovjet katona szobrát pedig a Memento Parkba szállították.

Magyarok Nagyasszonya Sziklatemplom

A Gellért-hegy Szent Iván barlangjában a hagyomány szerint egy Iván nevű remete élt a középkorban, aki a feltörő forrásvízzel gyógyította a hozzá érkező betegeket. Már a 19. század végén, a Gellért-hegy délkeleti oldalának szabályozásával és rendezésével foglalkozó tervekben szerepelt a Gellért-hegyi barlang és az előtte fekvő terület felhasználása, de erre végül nem került sor. 1924-ben az Urak Mária Kongregációja zárandoklatra indult Lourdes-ba és Límias-ba, hogy a szent helyeken könyörögjenek az ország helyzetének javulásáért és a történelmi határok helyreállításáért. A csoport tagja volt Pfeiffer Gyula földművelésügyi miniszteri főtanácsos, akiben megfogalmazódott a gondolat, hogy a Gellért-hegy barlangjában létre kellene hozni a Lourdes-i Grotta di Massabielle sziklatemplom mását. Amint visszatért, dr. Habsburg-Lotaringiai József Ferenc főherceggel és Zadravec István püspökkel megalapította a Szent Gellért-hegyi Sziklatemplom (Lourdes-i Barlang) Bizottságot.

A tervezéssel dr. Lux Kálmánt bízták meg, aki interjú keretében nyilatkozott az „Élet” című folyóirat 1936-os számában. Ebből kiderül, hogy a barlangban egyes csoportok kávézót és más szórakozóhelyeket akartak építeni, emiatt hosszú vita előzte meg az építkezést. 1925 novemberében kezdődtek meg a munkálatok, melyekre több ezer önkéntes jelentkezett. Robbantásokkal alakították ki a szükséges teret. Egy véletlen robbantás eredményeként a hegy keleti támfalán is létrejött egy nyílás, mely a kolostor felépítése előtt a Gellért-rakparti parkba szolgált kijáratként.

A Sziklatemplomot a Magyarországra visszavárt Pálos rendnek építették, felszentelésére 1926. május 23-án került sor. Ekkor a belső barlang még nem volt kész, a külsőben alakították ki a szentélyt, a padok pedig a szabad ég alatt álltak. A templomot egyelőre a Szent Ferenc-rendre bízta a Pfeifferék által alapított bizottság. 1930-ban a bizottság a templom bővítéséről határozott, majd két és fél hónap alatt, 1228 robbantással alakították ki a mai állapotot. 1934-ben kolostor épült a templomhoz a Gellért-rakparti közpark helyén, melyet Weichinger Károly tervezett romantikus stílusban. 1934. május 12-én 16 pálos szerzetes érkezett haza. Ezzel egy időre megszűnt az 1786 óta

tartó száműzetés, melybe II. József „felesleges” szerzetesrendeket feloszlató rendelete kényszerítette az egyetlen fennmaradt, magyar alapítású szerzetesrendet. A szerzeteseket gyertyákat tartó tömeg kísérte a Nyugati pályaudvarról a templomhoz. 1938-ban a templom előtt helyezték el Virág Benedek pálos költő, író hamvait, melyeket a megszüntetett tabáni temetőből hoztak át.

A második világháború során a Sziklatemplom tábori kórházként is üzemelt. A világháború után háromszor is beszédet tartott a sziklatemplomnál Mindszenty József hercegprímás: 1946-ban 50.000 ember előtt Szent Gellért halálának 900. évfordulóján, 1947-ben a fatimai jelenések 30. évfordulóján, végül 1948-ban 60-70.000 ember előtt a Mária-év nyitóünnepségén, utóbbit a tömeg elleni rendőri támadás követte. 1950-ben a kommunista kormány feloszlatta a szerzetesrendeket, a templom működését egy ideig még engedélyezték, a kolostort viszont államosították, az Állami Balettintézet kollégiuma rendezkedett itt be.

1951 márciusában elhurcolta a templomban szolgáló szerzeteseket az Államvédelmi Hatóság, a berendezést összetörték, eltávolították a templom felett álló keresztet. Grósz József érsek és társai pere során P. Vezér Ferenc szerzetest halálra ítélték és felakasztották. Vezér Ferenc 1944 decemberében nőket védelmezett a szovjet katonáktól, dulakodás közben az egyik katona fegyvere véletlenül elsült és a katona meghalt. [A vád szerint 30 szovjet katona meggyilkolásában vett részt.]

1960-ban a bejáratot 1,5-2 méter vastag betonfallal lezárták és karsztvíz megfigyelő állomást hoztak létre.

Az újjászerveződő Pálos Rend 1989-ben visszakapta a templomot, 1990-ben pedig a kolostort. 1992-ben a betonfal lebontása három hónapot vett igénybe. A bejárat bal oldalán meghagyott faldarab emlékeztet a három évtizedig tartó befalazásra. Gyulay Endre püspök 1992. június 6-án szentelte fel újra a Gellért-hegyi sziklatemplom külső termét.

2001-ben visszaállították az ötven éve eltávolított keresztet és leleplezték Kó Pál „Szent István” lovas szobrát. 2011-ben a külső barlangban átadták a Pálos Fogadóközpontot.

A Gellért Szálló és a Gellért Gyógyfürdő

Az Árpád-korba visszanyúló magyar fürdő-kultúra szimbólumának nevezhetjük legpatinásabb, szecessziós stílusú gyógyfürdönket, a Gellért Fürdőt.

Elsőként II. András királyunk használta fel a fürdő forrásvizét, aki ispotályt is épített a hegy tövében. Evlija Cselebi így emlékezik meg a fürdőről: „Kocsikon jönnek oda. A francia betegségre és más hétféle bajra hasznos. E fürdő használatának szabálya az, hogy mikor a test egészen vörös lesz benne, ki kell menni belőle s magát melegen kell tartania”.

Ebben az időben Sáros fürdő néven emlegették a fürdőt, mely név a medence alján lerakódó iszap rétegtől ered. A Budát elfoglaló törökök a fürdő épületét átépítették és használatba vették. Buda felszabadítása után Lipót király háziorvosának tulajdonába került, majd a XIX. század végéig többször cserélt tulajdonost. 1894-ben, mikor a Ferenc József híd megépítése mellett döntöttek, le kellett bontani. A Fővárosi Építési Tanács elsőrendű gyógyfürdő és szálloda komplexum megépítésére írt ki pályázatot, melyet Sebestyén Artúr, Hegedűs Ármin és Sterk Izidor nyert, akik barokkos vonalvezetésű kupolával ellátott szecessziós épületegyüttest álmodtak meg, mely 1911-1918 között épült fel. A négyemeletes szálloda 176 szobával rendelkezett a megnyitáskor. A lakosztályokat vezetékes, termálvizet és szénsavas vizet is szolgáltató fürdőszobákkal szerelték fel.

1918. október 31-én kitört az őszirózsás forradalom, 1919 végéig a szállodat katonai célokra használták. Az ellenforradalom győzelmével (1919. november 16.) a szálló visszanyerte eredeti funkcióját, a társasági élet egyik központjának számított. A szálloda vendégül látott a kormányzó és a mindenkori magyar kormány tagjai mellett uralkodókat (Pachlavi iráni sah), főhercegeket és főhercegnőket, polgármestereket, maharadzásakat, költőket, művészeket és milliomosokat, színészeket (James Fonda) valamint Richard Nixon amerikai elnököt is.

1927-től Gundel Károly bérelte a szálloda éttermét, itt született három híres étele is: a fogas Rothermere, a bakonyi gomba és a pittsburgi borjúborda. A II. világháború során a dunai oldal teljesen, a hegyoldali rész részlegesen kiégett. Az újjáépítés 1946-ban kezdődött és egészen 1960-ig tartott, ami

a belső terek egy részének átalakításával járt. A 70-es évekig a Gellért képviselte a magyar idegenforgalom élvonalát. Élen járt a szakemberek nevelésében, itt lehetett először valutával fizetni, reptéri transzfer kocsí, valamint mini bár állt a vendégek rendelkezésére. Két desszertkülönlegesség is növelte a szálloda hírnevét, a száraz gyümölcsöket tartalmazó Gellért puding, valamint a csokoládékrémrel töltött Gellért tekerecs.

A szálló főbejáratát szegélyező íves kapu két oldalát Róna József gyógyulást jelképező szoborcsoportja díszíti.

Az előcsarnok színes mozaikburkolatot kapott, a karzatos központi csarnokot üvegtető zárja, alatta tíz gyönyörűen megmunkált ablakot látunk, melyek Arany János „Buda halála” című művének egyes jeleneteit elevenítik meg. Utóbbiak Róth Miksa üvegfestőműhelyében készültek, Hende Vince festőművész kartonjai alapján. A csarnok végét Huszár Adolf Vénusz-szobra zárja. A női és férfi termál részleget is színes Zsolnay porcelán borítja.

A férfi termálfürdő bejáratának két oldalát Ligeti Miklós „Csókolózó gyermekek” című alkotása díszíti, szintén Ligeti műve a medence feletti, fehér majolikából készült egyméteres szobor, a „Kisfiú teknőccel”. A női termálfürdőt a II. világháború végén bombatalálat érte, melynek áldozatul estek a Zsolnay pirogránit burkolatú medencék és a fából készült öltözőtér. Az elkészült fürdő a főváros első, luxus kategóriájú létesítménye volt, Európa legkorszerűbb gyógyfürdőjének számított, melyhez harminc ágyas kórház is kapcsolódott.

A vízellátást a hegy belsejében létrehozott forrásfoglalások biztosítják. A korábbi park helyén 1926-27-ben hullám strandfürdőt alakítottak ki. Az 560 m² területű medence végében Gárdos Aladár „Triton és Nympha” szoborcsoportjával díszített kaszkád (lépcsős vizesés) szolgáltatta a termálvizet. Itt kaptak helyet Telcs Ede és Varga Oszkár figurális csoportjai, valamint Pásztor Árpád „Primavera” című szobra. 1934-ben pezsgőfürdővel szélesítették tovább a kínálatot.

Móricz Zsigmond körtér

A körtér, mint tömegközlekedési csomópont, a Moszkva (Széll Kálmán) tér mellett évtizedek óta a budaiak egyik legfontosabb találkozási pontja.

A területet a XX. század elején még csak a Fehérvári út és a Budai körút elágazásaként jelölték, egyetlen épülete a Fehérvári Fogadó volt. Kiépítése Lágymányos fejlődéséhez köthető. A teret 1929-től Horthy Miklós körtérnek nevezték, s 1930-ban állították fel a tér közepén Kisfaludi Strobl Zsigmond „Szent Imre herceg” című szoborcsoportját. 1945-től viseli a tér Móricz Zsigmond nevét.

A budapesti Móricz Zsigmond körtér az 1956-os forradalom idején a szovjet megszállás ellen harcoló civil felkelők egyik legfontosabb központja volt.

A téren 1898-ban közlekedett először villamos, ez a Kelenföldi pályaudvarral kötötte össze a körteret. Egy évvel később, 1899-ben megindult a HÉV-közlekedés a Szent Gellért tér és Budafok között. 1912-ben építettek hurokvágányt a mai Szent Imre szobor helyén akkoriban található kis park köré. A mai Villányi úton 1928-ban indult meg a közlekedés, a Karinthy Frigyes úton pedig 1937-ben.

A Móricz Zsigmond körtér ma is látható kialakítását 1942-ben végezték el, addig a Fehérvári út felől érkező HÉV vonatok a Szent Imre szobrot megkerülő vágányokon áthaladva a Szent Gellért téri hurokvágányon fordultak vissza. A körtér új centrumában Schall József tervei szerint épült meg a gyűrű alakú épület, a Gomba, amely a tér jellegét azóta is meghatározza. Az épület közepén felállított kút díszítései Szomor László munkáját dicsérik. Ezután már az épület köré vont hurokvágányrendszeren fordult a Budafok-Nagy-tetőny és a Budafok-Budaörs-Törökbálint felé induló HÉV, illetve a forgalmi telepi villamos is. Az épületben váróhelyiséget, szolgálati tartózkodót, üzleteket és áramátalakítót alakítottak ki.

1963-ban alakították át villamos vonalakká a HÉV-vonalakat, és 1972-ig a helyükbe lépett 41-es és 43-as villamos is a Gomba körül fordult vissza. Ekkor a két járat végállomását áthelyezték, az épület kiszolgáló funkciója megváltozott: a várakozó megszűnt, az üzlethelyiségek és a BKV bérletpénztára mellett műszaki berendezések tárolására használták helyiségeit. 1993-tól 2002-ig újra az épület körül fordult vissza a 41-es villamos.

Habár a 2000-es évek elején ipari műemlékké nyilvánították, műszaki állapota az évek során jelentősen leromlott.

A MórícZ Zsigmond körteret a 4-es metró építé-
sekor részben átalakították. A metróállomás
befejező munkálataival párhuzamosan a Gomba rekonstrukciója
is megkezdődött, s 2014-ben az
új metróval együtt birtokukba
vehették a budapestiek.

A Gombát Szabó Levente
és Gyüre Zsolt tervei alapján
újították fel. Az építészek
alapelve a rekonstrukció során
a körszimmetria tökéletes megva-
lósítása volt. Így az eredeti épület-

kontúrokon keret nélküli, alaprajzilag íves hőszigetelő
üvegezés, íves finombeton panelek jelennek meg. Az épület
földszintjén nem alakítottak ki hagyományos értelemben
vett helyiségeket, így hagyva érvényesülni a jellegében transz-
parens kialakítást és a tökéletes körszimmetrikus szerkesztést.
Ezért a kiszolgáló funkciókat egyrészt „ház a házban”-elv alapján
nagy méretű funkcióbútorokként formálták meg, amelyek sehol

sem érintkeznek a homlokzatokkal, másrészt ahol lehetőség volt rá (pl. meglévő pince) vagy a funkció
nagyobb mennyiségű kiszolgáló helyet igényelt, ott a terepszint alatt rejtették el a helyiségeket.

A Gomba mellett a Fehérvári út irányába fordulva áll MórícZ Zsigmond egész alakos szobra, amely a
tiszacsécsi szobor másolata (Varga Imre alkotása).

A Fehérvári út és a Váli utca sarkán álló iskolaépületben található a József Attila Gimnázium és az
Öveges József Gyakorló Középiskola és Szakiskola. Az 1912-ben eredetileg Községi Elemi és Polgári
Leányiskolának helyt adó épületet Orbán Jenő és Sándy Gyula tervezte. Később a „jogutód” Váli utcai
Általános Iskola mellett, 1970 és 2008 között a Kolos Richárd Finommechanikai és Műszeripari Szakkö-
zépiskola is itt működött.

Szent Margit Gimnázium

1114 Budapest, Villányi út 5-7.

Az iskolát 1920-ban alapította Maurer Bonaventura anya, az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek
kongregációjának vezetője. A kezdetben a Váli utcai állami iskola egyik emeletén működő intézmény
1932-ban foglalhatta el a Fábán Gáspár által tervezett háromszintes neobarokk stílusú épületet,
melyben azonnal meg is indult a bentlakásos leányképzés.

1948-ban az egyházi iskolákat államosították. A nővérek, habár már nem taníthattak, de az Állami
Szent Margit Gimnázium épületében

maradhettek, majd 1950-ben
Mezőkövesdre telepítették ki
őket. 1950-től Martos Flóra
Gimnáziumként működött
tovább az iskola, illetve az
Agrártudományi Egyetem
egy része is itt kapott
helyet. (Véglegesen
csak 1967-ben költözött
ki az egyetem Gödöllőre.)

Az 1954-es tanévtől a Kaffka
Margit Gimnázium kapott
termeget az épületben, amelyet
1967-ben vehetett teljesen birtokba.

A rendszerváltás után 1991-ben az
Isteni Megváltó Leányai Szerzeteskongregáció kezde-
ményezte az iskola visszaadását. Végül 1996-ban
kapta vissza a Kongregáció az épületet. Az állami
Kaffka Margit Gimnázium jogutód nélkül megszűnt, s
2000-ben elballagott az utolsó nem egyházi osztály.

A Szent Margit Gimnázium nevet 1998-ban vette fel újra
az intézmény.

Feneketlen tó

1113 Budapest, Kosztolányi Dezső tér

A tó 1877-ben keletkezett, amikor az itt működő egykori téglagyár munkásai egy agyaggödör mélyítése során felszín alatti vízfolyásra bukkantak, amely feltöltötte a gödröt.

A legenda szerint a téglagyár a világ legnagyobbja volt, mely éjjel-nappal működött és sokat veszedtek a munkásai. A Föld egy idő után meguntta ezt és egy éjjel elnyelte őket, azóta kénytelenek a föld alatt dolgozni és soha nem jöhetnek föl. Egy másik legenda szerint a tízes években a Ciszterci Gimnázium építésekor a hegy lábánál kitermelt földet a tóba szórták, mely nem süllyedt el, hanem a felszínen lebegett. Innen ered a hiedelem, hogy a tónak nincsen fenéke.

A tó természetesen nem feneketlen, átlagosan 4-5 méter mély, de egyes források szerint található benne egy kútszerű gödör, ahol 18 méter a mélysége.

A sokáig elhanyagolt terület parkosítására 1957-től kezdődően került sor, s mára már elmondható, hogy a Feneketlen tó és a körülötte elterülő park Újbuda egyik ékköve. Gyönyörű kilátás nyílik rá a Kosztolányi Dezső tér felől, valamint a Villányi úti Szent Imre-templomra és a mellette álló gimnáziumra. Nem véletlen, hogy a tóban tükröződő Szent Imre-templom ikertornyainak kontúrja Újbuda Önkormányzatának a logójában is megjelenik.

Budai Ciszterci Szent Imre-templom

1114 Budapest, Villányi út 25.

A Ciszterci rend 1912-ben kezdte meg munkáját a XI. kerületben – ebben az évben alapították meg a ciszterciek budai gimnáziumát is, amely ideiglenesen a Váli utcai elemi iskola III. emeletén kapott helyet. A zirci apát, Békefi Remig a Villányi út (akkoriban Szent Imre herceg útja) 3-7. szám alatti telken templomot, iskolát és rendházat tervezett felépíteni. 1923-ban jön létre a Kelenföldi Nagyboldogasszony Plébánia, s 1924-re elkészül a plébániaház és az ideiglenes Nagyboldogasszony templom.

Wälder Gyula egyetemi tanárt bízzák meg a végleges templom tervének elkészítésével úgy, hogy a templom bal oldalán a gimnázium, jobb oldalán pedig a rendház is helyet kapjon. Az épületeket egy szobrokkal díszített kolonnád kötötte volna össze a tervek szerint.

A gimnázium 1929-ben készül el. 1930-ban, a Szent Imre jubileumi év alkalmával a kerületet Szentimrevárosnak nevezik el, ami a plébánia nevébe is belekerül. Serédi Jusztinián hercegprímás 1938-ban Szent Imre tiszteletére szenteli fel a 921 m² alapterületű barokk stílusú templomot. A régi, kis templomot lebontják. A rendház megépítésére a háború, majd az államosítás miatt nem került sor. A rendek feloszlátása után 1951-ben a plébániát az egyházmegye kezelésébe adták át, majd a rendszerváltáskor, 1989-ben visszakapta a Ciszterci Rend.

A neobarokk templom szabadon állóan, vasbeton szerkezettel készült, háromhajós, a bazilikák szokásos elrendezését követő kialakítással, az oldalhajók előtt álló két homlokzati toronnyal. A három-

hajós épület ugyan történelmi formákat mutat, ám egyszerű kompozícióját, szerkezetét tekintve a korszak modern templomaihoz hasonlítható.

A templom homlokzatán a Szűzanya látható a kis Jézussal, hódoló magyar szentek körében.

A szobrokat Dankó József készítette.

A főoltárkép Szent Imrét ábrázolja, amint életét felajánlja a Boldogságos Szűznek. Fölötte a Szent Korona látható [Takács István művei].

Az oltárt magyar szentek neobarokk szobrai veszik körül [alkotójuk Markup Béla].

A templom kazettás mennyezete magyar népművészeti munka.

2001-ben a templom és a gimnázium közötti téren állították fel Klebelsberg Kuno emlékművét, mert az egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter nagymértékben hozzájárult a ciszterciek iskolájának létrehozásához, valamint a rend működéséhez is. Az eredetileg a IV. kerületben 1939-ben felavatott szoborcsoport Grantner Jenő alkotása. A II. világháború alatt a szoborkompozíció megsérült, ezért elbontották, és

csak 2000-ben került helyreállításra ezen a helyen. A főalak közepén Klebelsberg Kuno, mellette a férfi mellékalak a tudományt, a női mellékalak pedig a művészetet szimbolizálja.

2016-ban a főbejáratról nézve a templom bal oldalán Orbán Tibor építész tervei alapján egy kápolnát alakítottak ki, amely a szegények orvosáról, Batthyány-Strattmann Lászlóról kapta a nevét. A kápolna hagyományörző jellege mellett a mai kor stílusát is magában hordozza.

Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium

1114 Budapest, Villányi út 27.

Az iskola épületéhez szükséges pénz nagyobbik részét a ciszterci rend adta. Ehhez járult hozzá az állam Klebelsberg Kuno kultuszminiszter, egykori ciszterci diák közvetítésével. 1927-ben a miniszter indította el – az első kapavágással – az építkezést, amely a nehézségek ellenére két év alatt befejeződött. Így 1929 szeptemberében került sor a Wälder Gyula által tervezett iskolaépület átadási ünnepségére, amelyen Horthy Miklós kormányzó is megjelent. A gimnázium kiváló felszereltségének és nagyszerű tanári karának köszönhetően az ország egyik legjobb középiskolájává vált.

A II. világháborúban bombatalálat érte a gimnáziumot. A berendezés zöme elpusztult, de a háború után a szülők és a diákok összefogásával a legszükségesebb dolgokat helyreállították. Ugyanakkor sötét felhők gyülekeztek a virágzó ciszterci közösség feje fölé. Az 1945-ös földreform a ciszterci rendtől is elvette birtokait, majd 1948-ban az országgyűlés az összes egyházi iskolát államosította. Ekkor Mindszenty József esztergomi érsek utasítására – a hittanárok kivételével – az összes szerzetesnek el kellett hagynia az iskolákat. Az államosított iskola két évig még viselte a Szent Imre Gimnázium nevet, csak utána vette fel – állami utasításra – József Attila nevét.

A rendszerváltás után 1992 szeptemberétől indult újra a gimnáziumban az első egyházi beiskolázású ciszterci osztály. Közben évekig tartó tárgyalások kezdődtek a Zirci Apátság, a XI. kerületi Önkormányzat, valamint az állami hatóságok részvételével az iskolaátadás lehetséges módzatairól. Végül a József Attila Gimnázium fokozatos áttelepítése mellett 1997-ben indult újra a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium. 1998-ban nyert felvételt az első 8 évfolyamos osztály, és 2000-ben került teljes egészében a Ciszterci Rend birtokába az iskolaépület.

Budai Arborétum

1118 Budapest, Villányi út 29-43.

Az ország egyik leggazdagabb arborétuma öleli körbe a Szent István Egyetem Természettudományi Karának épületegyüttesét, amely a Gellért-hegy déli lábánál terül el, a Villányi út – Szüret utca – Somlói út között. Területét a Ménesi út két, korban és jellegben elváló részre osztja: az Alsó és a Felső Kertre.

A vidéket valaha szőlőskertek borították, amelyeket a filoxé-ravész pusztított ki a XIX. század végén. 1876-ban költözött ide a dr. Entz Ferenc által alapított Haszonkertészeket Képző Gyakorlati Tanintézet. Az első oktatási épület – többszöri bővítés után – ma is megtalálható a Felső Kertben. Az arborétum telepítését 1893-94 telén kezdték meg. Tervezője és első vezetője a német

származású kertész-dendrológus, Råde Károly volt.

Napjainkban a mintegy 7,5 hektáron fekvő terület növényanyaga csaknem 2000 fás szárú dísznövény fajt és fajtát, több száz hagymás virágot és csaknem 250-féle egyéb évelő dísznövényt foglal magában.

A Budai Arborétum kiemelkedő értéke, hogy eredeti épségében 1893-tól máig megmaradt, sőt 1970-ben területe is bővült, 1975-ben pedig természetvédelmi területté nyilvánították.

Az arborétum legnagyobb szintkülönbsége mintegy 80 m. Legfelül a Felső Kert tetején meredeken lejt, a Ménesi út előtt kissé lankásabb. A Ménesi út alatt az Alsó Kert először még egyenletesen, de már kisebb szögben ismét lejt, míg legalul a Villányi út előtti rész már közel sík terület.

Az arborétum elsődleges feladata, hogy bemutatókertként szolgáljon a hallgatók számára. Másik feladata a honosítás, így a hazánkba bekerülő fás szárú dísznövények, többek között ebben az arborétumban kerülnek kipróbálásra. S természetesen feladata még a hazai dendrológiai szelekciós munka bemutatása a nagyközönség számára.

A különleges növényanyag létfeltételeit a sajátos mezoklíma biztosítja. Bármilyen hihetetlenül is hangzik, a Budai Arborétum az ország talán legmelegebb területe. Télen-nyáron fűti és óvja a nagyváros köregeteget, s akármilyen furcsa, de a város fölé boruló szennyezett „légműkupa”.

A növényanyag összetételét két fő tényező formálta: a kert rendeltetése és az egyedülálló klíma. Megkülönböztetett figyelmet kaptak a hungarikumok. Ilyen például a hazai berkenyék gazdag választéka: a Bükk-hegységben őshonos kereklevelű berkenye, a vértesi berkenye, Dégen berkenyéje, a balatoni berkenye. Híresek még az ezüst hárs magyar nemesítésű fajtái is, vagy a világújdonság mecseki gömbkőris.

Igen gazdag a mediterrán gyűjtemény is: rendszeresen termést érlel a füge és az ázsiai datolyaszilva, évről évre gazdagon virágoznak a végzetfák, a gránátalmák, a jeneszter, a babérlevelű zuhar és a selymakác, szépen fejlődnek a valódi ciprusok, a pálmaliliomok, károsodás nélkül áttelel az örökzöld benge és az örökzöld tölgy.

Az épületek árnyas-párás beszögelléseiben valódi szubtrópusi növények élnek, mint a kínai kenderpálma, a babérsom, a télálló fukszia vagy a délvidéki borostyánok tarkalevelű fajtái. Magyarországon csak itt hoz termést az imafüzérfa és a japánszentfa.

A Felső Kert szép és ritka idős fáiról nevezetes. Itt él az ország legöregebb perzsafája, libanoni tölgye, de látható itt keserű hikori és kínai páfrányfenyő is.

Albertfalvi Közösségi Ház

1116 Budapest, Gyékényes utca 45-47.

Albertfalván, ha elhagyjuk a Fehérvári út nyüzsgő forgalmát, s átkelünk a Fegyvernek utcai hatalmas panelházakon a Duna felé, az Építész és a Vegyész utca között hirtelen megáll az idő, s egy mesefaluba érkezünk.

A többségében földszintes, kisebb hányadban egyemeletes sorházakból álló OTI telepet – az 1920-as évek végén – az Országos Társadalombiztosító Intézet építtette, Novák Ede és Baráth Béla tervei alapján.

A városrész az épületek egyformasága ellenére, a zsebrendezői előkerteknek és az emberléptékű térelrendezésnek köszönhetően különös bájjal bír, s azonnal rabul ejti az idelátogatót. Itt még ismerik egymást a szomszédok, s az úttesten tollaslabdázhatnak és bicikliznek a gyerekek.

Itt található Újbuda legszebb közösségi háza, az Albertfalvi Közösségi Ház kétszintes épülete,

amely a visszaemlékezések szerint a háború előtt a Szociáldemokrata Párt háza volt és az emeleti részén könyvtár is működött. A később hozzáépített traktusban – ez már 1950.

január 1-jével, Albertfalva önállóságának megszüntetése és a XI.

kerülethez való csatolása után történt – színháztermet alakítottak ki. Itt működött a Magyar Kommunista Párt, majd az Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezete, illetve a Vöröskereszt egyik albertfalvi csoportja is. Az idősebbek sok kulturális műsorra emlékeznek ebből az időből.

A rendszerváltozás után az épületet a XI. kerületi Önkormányzat üzemeltette, s mintegy civil szervezetek házáként működött.

1999-ben a kerületi közművelődési intézményrendszer átszervezésekor a Fehérvári úton megszűnt a VSZM Közösségi Ház, s a Gyékényes utcai épület 2000. január 1-jei hatállyal – Albertfalvi Közösségi Ház néven – a városrész közművelődési intézménye lett.

Igazi közösségi házként működik: rengeteg tanfolyam és alkotó csoport található itt, a kisgyerekektől kezdve az idősekig mindenki találhat kedvére való programot. A szervezők egyre inkább törekednek arra, hogy a ház ne csak a helyi közösségeknek adjon otthont, hanem Albertfalva egészének szellemi és közösségi központja legyen.

2016-ban az Etele Helytörténeti Gyűjtemény is itt talált otthonra.

Az utóbbi esztendőkből a közösségi ház nem csak szellemiségében, hanem külsőleg és belsőleg is megváltozott. A felújított belső terek, ablakok és spaletták, a különleges hangulatú elő- és hátsó kert, a csobogó és napóra, az épület stílusához illeszkedő antik bútorok és festmények mellett a ház munkatársai bensőséges hangulatú programokkal – komolyzenei koncertek, előadástestek, kiállítások, helytörténeti beszélgetések, közös versolvasás, ételköstölással egybekötött gasztróklub, közösségépítő pályázatok, egzotikus kultúrákat bemutató rendezvények szervezésével várják a régi és új látogatókat.

A kiadványt összeállította: Szentimrei Zsolt
Olvasószerkesztő: Szebeni Dóra
Tervezőszerkesztő: KOY

Fotók: Etele Helytörténeti Gyűjtemény
Borítókép: fortepan.hu | 1971 | orig: Lencse Zoltán

Kiadja a KözPont Újbudai Kulturális, Pedagógiai és Média Kft.
Felelős kiadó: Antal Nikolett ügyvezető igazgató

Etele Helytörténeti Gyűjtemény

Albertfalvi Községi Ház · 1116 Budapest, Gyékényes utca 45-47.

Telefon: (+36-1) 204-6788 · E-mail: akh@ujbuda.hu

Nyitva: hétköznapokon 10 és 19 óra között, a belépés ingyenes.

Az első helyiségben a magyar autógyártás atyját, Csonka Jánost mutatjuk be. A Haris testvérek magángyűjteményéből állítottuk ki Csonka János személyes tárgyait és mérőeszközeit, valamint egy levélhordó postás tricikli méretarányos mását. Az eredeti darab az első magyar gyártású gépjármű volt, amellyel a Magyar Posta mintegy huszonöt évig levélgyűjtő szolgálatot látott el.

A manzárd szobában pedig a kerület történetéhez ezer szállal kötődő Karinthy családnak állítottunk emléket, Karinthy Frigyes és Karinthy Ferenc bútoraiból berendezett enteriőrrel. A szoba igazi ékköve Karinthy Frigyes íróasztala és fotelje, melyet a Petőfi Irodalmi Múzeumtól kapott letétbe az Etele Helytörténeti Gyűjtemény.

Szeretettel várjuk önöket az Etele Helytörténeti Kör találkozóin, minden hónap utolsó keddjén, 18 órai kezdettel. Örömmel vesszük az érdeklődők bekapcsolódását a helytörténeti munkába. Várjuk a jelentkezőket kutató munkára, előadások megtartására, helytörténeti séta, épületbejárás vezetésére. Örömmel vesszük a gyűjtemény számára tett tárgyfelajánlásokat: a hétköznapi élet tárgyait, bútorokat, dísz tárgyakat, okleveleket, fényképeket, iratokat.

ÚJBUDA

Veled épül